

Національний технічний університет України
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ
імені ІГОРЯ СІКОРСЬКОГО»

Кафедра автоматизації
проектування енергетичних
процесів і систем

Модельно-орієнтоване проектування програмних систем

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	<i>Третій (PhD)</i>
Галузь знань	<i>12 Інформаційні технології</i>
Спеціальність	<i>121 Інженерія програмного забезпечення</i>
Освітня програма	<i>Інженерія програмного забезпечення</i>
Статус дисципліни	<i>Нормативна</i>
Форма навчання	<i>Очна (денна)</i>
Рік підготовки, семестр	<i>2 курс, осінній семестр</i>
Обсяг дисципліни	<i>Лекції: 13 год., лабораторні: 26 год., самостійна робота: 81 год.</i>
Семестровий контроль/ контрольні заходи	<i>Екзамен, модульна контрольна робота, блиц-опитування, календарний контроль</i>
Розклад занять	<i>Згідно розкладу на весняний семестр поточного навчального року (rozklad.kpi.ua)</i>
Мова викладання	<i>Українська, англійська</i>
Інформація про керівника курсу / викладачів	<i>Лектор: к.т.н., доцент Коваль Олександр Васильович, o.koval@kpi.ua, тел. 067-249-82-46 Практика: : к.т.н., доцент Коваль Олександр Васильович, o.koval@kpi.ua, тел. 067-249-82-46</i>
Розміщення курсу	<i>Google classroom, Е- кампус, платформа дистанційного навчання «Сікорський»</i>

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

Вивчення дисципліни «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» дозволяє сформувати у здобувачів освіти компетенцій, необхідні для розв'язання складних задач професійної діяльності, пов'язаної із проектуванням програмних систем з застосуванням стандартів та підходів модельно-орієнтованого проектування, зокрема на прикладі розробки семантичної моделі предметної області програмної системи.

Метою вивчення дисципліни «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» є формування у здобувачів освіти здатності провадити науково-інноваційну діяльність, пов'язану із модельно-орієнтованим проектуванням програмних систем на етапі побудови моделі її предметної області.

Предметом дисципліни «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» є елементи технології проектування семантичної моделі предметної області програмної системи та її використання для побудови сценаріїв діяльності користувача програмної системи.

Після засвоєння дисципліни «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» результатами навчання є:

знання:

- стандартів модельно-орієнтованого проектування програмних систем та рівнів модельно-орієнтованої архітектури (MDA);
- мови моделювання для візуалізації, специфікації, конструювання й документування артефактів програмного забезпечення;
- модельно-орієнтованого підходу до побудови моделі предметної області програмної системи (ПС) та моделі метаданих опису предметної області ПС;
- з побудови семантичної (онтологічної) моделі предметної області ПС;
- програмних інструментів побудови онтологічної моделі предметної області ПС;
- методології семантичного моделювання побудови систем управління знаннями;
- сценарно-цільового підходу до діяльності користувача ПС та побудови інтерфейсу користувача на базі цього підходу та моделі предметної області ПС;

уміння:

- розробляти нові та вдосконалювати існуючі моделі, методи, засоби у сфері програмної інженерії, які забезпечують розвиток або надають нові можливості технологіям розроблення та використання програмного забезпечення;
- використовувати мову моделювання для візуалізації, специфікації, конструювання й документування артефактів ПС;
- аналізувати особливості предметної області ПС та будувати онтологічні моделі предметної області ПС;
- будувати адаптивні моделі метаданих опису предметної області ПС;
- будувати системи управління знаннями за використанням методів та засобів семантичного моделювання;
- будувати сценарії діяльності користувача ПС та інтерфейсу користувача на базі цих сценаріїв та моделі предметної області ПС.

досвід:

- проектування програмного забезпечення з застосуванням модельно-орієнтованого підходу до побудови моделі предметної області ПС та сценарно-цільового підходу до діяльності користувача ПС.

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Успішному вивченню дисципліни «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» передуює вивчення дисциплін «Формальні методи програмної інженерії» навчального плану підготовки докторів філософії за спеціальністю 121 Інженерія програмного забезпечення.

Отримані в результаті засвоєння дисципліни «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» теоретичні знання та практичні уміння можуть бути корисні для проведення наукових досліджень за темою дисертації.

3. Зміст навчальної дисципліни

Дисципліна «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» передбачає вивчення таких тем:

Розділ 1. Вступ до модельно-орієнтованого проектування програмних систем.

Тема 1.1. Основні підходи до моделювання програмного забезпечення.

Тема 1.2. Моделювання програмного забезпечення з використанням мови моделювання.

Розділ 2. Модельно-орієнтований підхід до побудови моделі предметної області ПС.

Тема 2.1. Побудова моделі предметної області ПС.

Тема 2.2. Метадані як елемент опису предметної області ПС.

Розділ 3. Моделювання предметної області програмної системи з застосуванням семантичного модулювання управління знаннями.

Тема 3.1. Методологія семантичного моделювання побудови системи управління знаннями.

Тема 3.2. Побудова концептуальної моделі онтології предметної області.

Тема 3.3. Моделювання відносин між концептами предметної області та їх властивостями.

Тема 3.4. Мови логічного висновку.

Тема 3.5. Оцінка якості моделі онтології.

Тема 3.6. Побудова запитів до опису онтологічної моделі ПрО ПС.

Тема 3.7. Методи і технології інтеграції онтологічної моделі з реляційними даними..

Розділ 4. Моделювання діяльності користувача ПС на основі онтологічної моделі ПрО.

Тема 4.1. Сценарно-цільовий підхід до діяльності користувача ПС та побудова сценаріїв діяльності користувача ПС.

Тема 4.2. Побудова інтерфейсу користувача ПС на базі сценаріїв діяльності користувача та онтологічної моделі ПрО.

4. Навчальні матеріали та ресурси

Базова література:

1. John D. Poole. Model-Driven Architecture: Vision, Standards And Emerging Technologies. – Режим доступу: URL: https://www.omg.org/mda/mda_files/Model-Driven_Architecture.pdf
2. Додонов О. Г., Коваль О. В., Глоба Л. С., Бойко Ю. Д. Комп'ютерне моделювання інформаційно-аналітичних систем: монографія. Київ: ІПРІ НАН України, 2017. 239 с.
3. А.Г. Додонов, В.Р. Сенченко, А.В. Коваль Аналитика и знания в компьютерных системах. Монография. Институт проблем регистрации информации НАН Украины. Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского», Киев, 2020, 315 с.
4. Буч Г., Рамбо Д., Якобсон И. Язык UML. Руководство пользователя. 2-е изд. – М.: ДМК Пресс. 2008. 496 с.
5. Web Protege User Guide. URL: https://protegewiki.stanford.edu/wiki/Main_Page

Додаткова література

1. Marco Brambilla, Jordi Cabot, Manuel Wimmer. Model-Driven Software Engineering in Practice: Second Edition. Morgan & Claypool, 2017. 168 p. – Режим доступу: URL: (https://www.slideshare.net/mbrambil/modeldriven-software-engineering-in-practice-chapter-1-introduction?from_action=save)
2. Volter M. et al. Model-Driven Software Development: Technology, Engineering, Management. John Wiley & Sons, 2006

3. Alberto Rodrigues da Silva. Model-driven engineering: A survey supported by the unified conceptual model. Computer Languages, Systems & Structures, Volume 43, October 2015, Pages 139-155.
4. Петрик М.Р. Моделювання програмного забезпечення : науково-методичний посібник / М.Р. Петрик, О.Ю. Петрик – Тернопіль : Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2015. – 200 с.
5. Scenario-Based Task Analysis Practice / Kentaro Go, John M. Carrol // Yamanashi University and Virginia Tech [https:// \[Електронний ресурс\]](https://www.researchgate.net/publication/228690465_Scenario-based_task_analysis). – Режим доступу: URL: www.researchgate.net/publication/228690465_Scenario-based_task_analysis.
6. Marvin Minsky. A Framework for Representing Knowledge. URL: <http://web.media.mit.edu/~minsky/papers/Frames/frames.html>
7. Novogrudska R.L., Globa L.S., Koval O.V., Senchenko V.R. Ontology model of intelligent modeling system for marine facilities identification. Proceedings of International Conference on Information and Telecommunication Technologies and Radio Electronics (UkrMiCo), 2017. DOI:10.1109/UkrMiCo.2017.8095426. IEEE Digital Library, 8095426 (Scopus).
8. Novogrudska R.L., Globa L.S., Koval O.V., Senchenko V.R. Ontology for Applications Development. Chapter 2 «Ontology in Information Science»; Book edited by Ciza Thomas. Print ISBN 978-953-51-3887-7. Published: March 8, 2018. P. 29–53. URL: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.74042>
9. Novogrudska R.L., Globa L.S., Koval O.V., Senchenko V.R. Examples of Ontology Model Usage in Engineering Fields. Chapter 3 «Ontology in Information Science»; Book edited by Ciza Thomas. Print ISBN 978-953-51-3887-7. Published: March 8, 2018. P. 54–81. URL: <http://dx.doi.org/10.5772/intechopen.74369>
10. Senchenko V.R., Koval A.V. The technology of semantic modeling for knowledge management system in environment Protege. «Информационные технологии и безопасность». Материалы XVII международной научно-практической конференции. Київ, 2017. Вип. 17. С. 211–234.
11. An introduction to the owl web ontology language. URL: <http://www.cse.lehigh.edu/~heflin/IntroToOWL.pdf>
12. Лавріщева К.М. Програмна інженерія: підручник. Київ: НАН України, 2008. 319 с.

Навчальний контент

5. Методика опанування навчальної дисципліни(освітнього компонента)

№ з/п	Тип навчального заняття	Опис навчального заняття
Розділ 1. Вступ до модельно-орієнтованого проектування програмних систем.		
1	Лекція 1. Основні підходи до моделювання програмного забезпечення	Огляд методів проектування програмного забезпечення. Основні підходи та концепції моделювання програмного забезпечення. Принципи моделювання. Об'єкти моделювання. Модельно-орієнтований підхід. Концепція модельно-орієнтованого підходу.
2	Лекція 2. Моделювання програмного забезпечення з використанням мови моделювання.	1. Мова моделювання артефактів програмного забезпечення. Концептуальна модель мови моделювання UML. Правила мови моделювання UML
3	Комп'ютерний	Завдання: Описати актуальність, об'єкт та

	<i>практикум 1.</i>	<i>предмет дослідження, мету та завдання та дисертаційної роботи. Провести функціональну та об'єктну декомпозицію обраної предметної області ПС, що розробляється в дисертаційній роботі. Побудувати діаграму прецедентів та визначити характеристики елементів діаграми прецедентів. Побудувати діаграми класів та об'єктів, процесів. Навести визначення статичного класу. Навести опис концептуальної схеми БД. Побудувати діаграми компонентів, розташування. Побудуйте та опишіть архітектуру ПС.</i>
Розділ 2. Модельно-орієнтований підхід до побудови моделі предметної області ПС.		
<i>4</i>	<i>Лекція 3. Побудова моделі предметної області ПС за використанням модельно-орієнтованого підходу</i>	<i>Використання семантичної моделі до побудови моделі предметної області (ПрО) ПС. Засоби побудови моделі ПрО. Основні напрямки моделювання ПрО. Метадані як елемент опису онтологічної моделі ПрО.</i>
Розділ 3. Моделювання предметної області програмної системи з застосуванням семантичного модулювання управління знаннями.		
<i>5</i>	<i>Лекція 4. Семантичне моделювання побудови системи управління знаннями.</i>	<i>Методологія семантичного моделювання предметної області. Визначення глибини і масштабу моделі предметної області. Побудова концептуальної моделі онтології предметної області.</i>
<i>6</i>	<i>Лекція 5. Моделювання відносин між концептами предметної області та їх властивостями.</i>	<i>Механізм зв'язування понять. Формування відносин між екземплярами класів. Формування аксіом через зв'язування класів. Графічне відображення моделі онтології</i>
<i>7</i>	<i>Лекція 6. Мови логічного висновку.</i>	<i>Дескриптивна логіка. Виразність мов онтології. Оцінка якості моделі онтології.</i>
<i>8</i>	<i>Комп'ютерний практикум 2.</i>	<i>Завдання: Побудувати онтологічну модель ПрО ПС, що розробляється в дисертаційній роботі.</i>
<i>9.</i>	<i>Лекція 7. Побудова запитів до опису онтологічної моделі ПрО ПС.</i>	<i>Базові положення мови запитів SPARQL. Механізми формування SPARQL-запитів. Методи і технології інтеграції онтологічної моделі з реляційними даними.</i>
<i>10.</i>	<i>Комп'ютерний практикум 3.</i>	<i>Завдання: Визначати та побудувати запити до опису онтологічної моделі ПрО ПС, що розробляється в дисертаційній роботі.</i>
Розділ 4. Моделювання діяльності користувача ПС на основі онтологічної моделі ПрО.		
<i>11</i>	<i>Лекція 8. Сценарно-цільовий підхід до</i>	<i>Сценарно-цільовий підхід до діяльності користувача ПС. Сценарій діяльності користувача</i>

	діяльності користувача ПС та побудова сценаріїв діяльності користувача ПС.	ПС. Об'єктна модель сценарію діяльності користувача. Модель функціонування порталу знань на основі сценарного підходу. Формування сценаріїв діяльності користувача в веб-середовищі.
12	Лекція 9. Побудова інтерфейсу користувача ПС на базі сценаріїв діяльності користувача та онтологічної моделі ПрО.	Інтерфейс користувача ПС при формуванні сценаріїв діяльності користувача. Модель користувача інтегрованої платформи побудови сценаріїв діяльності користувача. Використання онтологічної моделі ПрО ПС для побудови інтерфейсу користувача
13	Комп'ютерний практикум 4.	Завдання: Побудувати фрагмент сценарію діяльності користувача та інтерфейсу користувача ПС, що розробляється в дисертаційній роботі, на базі онтологічної моделі ПрО.

1. Самостійна робота студента/аспіранта

Дисципліна «Модельно-орієнтоване проектування програмних систем» ґрунтується на самостійній підготовці до аудиторних занять на теоретичні та практичні теми.

№ з/п	Назва теми, що виноситься на самостійне опрацювання	Кількість годин	Література
1	Підготовка до лекції 1	1	1, стор. 4–13; 2, стор. 61–66.
2	Підготовка до лекції 2	2	4, стор. 18–46, 107–146.
	Підготовка до лекції 3	2	2, стор. 36–53, 59–72.
4	Підготовка до лекції 4	2	3, стор. 128–145; 5.
5	Підготовка до лекції 5	2	3, стор. 146–154.
6	Підготовка до лекції 6	2	3, стор. 154–160, 177–182.
7	Підготовка до лекції 7	2	3, стор. 160–176, 183–193.
8	Підготовка до лекції 8	2	2, стор. 12–17, 78–124; 3, стор. 226–235.
9	Підготовка до лекції 9	4	2, стор. 126–129. 3, стор. 215–230
10	Підготовка до комп'ютерного практикуму 1	7	
11	Підготовка до комп'ютерного практикуму 2	15	
12	Підготовка до комп'ютерного практикуму 3	15	
13	Підготовка до комп'ютерного практикуму 4	15	
14	Підготовка до екзамену	9	

2. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

- Відвідування занять з комп'ютерного практикуму може бути епізодичним та за потреби захисту робіт комп'ютерного практикуму.
- Правила поведінки на заняттях: активність, повага до присутніх, відключення телефонів.
- Дотримання політики академічної доброчесності.
- Правила захисту робіт комп'ютерного практикуму: роботи повинні бути зроблені згідно з завданням та темою дисертаційної роботи здобувача освіти, якій повинен визначитися з фрагментом програмного забезпечення (програмної системи), якій планується розробляти в рамках дисертаційної роботи та відповідно якого будуть виконуватися завдання комп'ютерного практикуму.
- Правила призначення заохочувальних та штрафних балів є наступними.

Заохочувальні бали нараховуються за:

- точні та повні відповіді під час опитувань за матеріалами лекцій. Протягом семестру на лекціях відбувається **бліц-опитування** за темами минулих лекцій. Максимальна кількість балів за бліц-опитування: $1 \text{ бал} \times 9 \text{ л.} = 9 \text{ балів}$.
- творчий підхід у виконанні робіт комп'ютерного практикуму. Максимальна кількість балів за всі роботи: $4 \text{ бали} \times 3 \text{ комп. практи.} + 7 \text{ балів} \times 1 \text{ комп. практи.} = 19 \text{ балів}$.

Штрафні бали нараховуються за:

- плагіат (код програми не відповідає варіанту завдання, ідентичність коду програми серед різних робіт) у роботах комп'ютерного практикуму: - 5 балів за кожну спробу.

3. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Протягом семестру аспіранти виконують 4 комп'ютерних практикумів. Максимальна кількість балів за кожний комп'ютерний практикум: 18 балів.

Бали нараховуються за:

- якість виконання комп'ютерного практикуму: 0-6 балів;
- відповідь під час захисту комп'ютерного практикуму: 0-6 балів;
- своєчасне представлення роботи до захисту: 0-6 балів.

Критерії оцінювання якості виконання:

- 6 балів – робота виконана якісно, в повному обсязі;
- 3 бали – робота виконана в повному обсязі, але містить незначні помилки;
- 1 бал – робота виконана не в повному обсязі, або містить суттєві помилки.

Критерії оцінювання відповіді:

- 6 балів – відповідь повна, добре аргументована;
- 3 бали – в цілому відповідь правильна, але має недоліки або незначні помилки;
- 0 балів – немає відповіді або відповідь неправильна.

Критерії оцінювання своєчасності представлення роботи до захисту:

- 6 балів – робота представлена до захисту не пізніше вказаного терміну;
- 1 бал – робота представлена до захисту пізніше вказаного терміну.

Максимальна кількість балів за виконання та захист комп'ютерних практикумів:

$18 \text{ балів} \times 4 \text{ комп. практи.} = 72 \text{ бала}$.

Протягом семестру на лекціях відбувається **опитування за темою поточного заняття**. Максимальна кількість балів за опитування, яку можна отримати протягом семестру: 2 бали.

Рейтингова шкала з дисципліни дорівнює:

$$R_c = R_{\text{ком.практ}} + R_{\text{опитув}} + R_{\text{тв. підхід}} = 72 \text{ балів} + 9 \text{ балів} + 19 \text{ балів} = 100 \text{ балів}.$$

Календарний контроль: провадиться двічі на семестр як моніторинг поточного стану виконання вимог силабусу.

На першій атестації (8-й тиждень) студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг не менше 50 % від максимальної кількості балів, яку може отримати студент до першої атестації.

На другій атестації (14-й тиждень) студент отримує «зараховано», якщо його поточний рейтинг не менше 50 % від максимальної кількості балів, яку може отримати студент до другої атестації.

Семестровий контроль: **екзамен**

Умови допуску до семестрового контролю:

За семестрового рейтингу (R_c) не менше 60 балів та зарахуванні усіх робіт комп'ютерного практикуму аспірант отримує залік «автоматом» відповідно до таблиці (Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою). В іншому разі він має здати екзамен.

Необхідною умовою допуску до екзамену є виконання і захист всіх комп'ютерних практикумів.

Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою:

Кількість балів	Оцінка
100-95	Відмінно
94-85	Дуже добре
84-75	Добре
74-65	Задовільно
64-60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно
Не виконані умови допуску	Не допущено

4. Додаткова інформація з дисципліни (освітнього компонента)

Перелік запитань, які виносяться на семестровий контроль, наведено у Додатку 1.

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено к.т.н., доц. Коваль О.В.

Ухвалено кафедрою АПЕПС (протокол № _16_ від _18.06.2021р._)

Погоджено Методичною комісією теплоенергетичного (протокол № _11_ від _24.06.2021р._)